

Jaakko Kuosmanen Hyvä paha nationalismi

Benedict Anderson, *Kuvitellut yhteisöt – Nationalismin alkuperän ja leviämisen tarkastelua* (*Imagined Communities – Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, 1983). Suom. Joel Kuortti. Vastapaino, Tampere 2007. 345 s.

Benedict Anderson on Kiinassa syntynyt irlantilais-englantilainen yhteiskuntatieteilijä, jonka vastikään suomennettu pääteos *Kuvitellut yhteisöt* on yksi siteeratuimmista nationalismin aatetta analysoivista teoksista. Se julkaistiin ensimmäisen kerran 1983 ja uudelleen muokattuna 1991 ja 2006.

Anderson on lisäksi julkaissut huomattavan määrän Indonesiaa, Thaimaata ja Filippiinejä käsitteleviä tutkimuksia, jotka ovat ehkä hieman epäoikeudenmukaisesti jääneet *Kuvitellut yhteisöt* -teoksen teoreettisten argumenttien varjoon. Pääteoksessaan Anderson tarkastelee nationalismia historiallisesta näkökulmasta ja etsii aatteellisia, teknillisiä, taloudellisia ja sosiaalisia syitä, jotka ovat edesauttaneet sen nousua. Andersonin itsensä mukaan häntä pidetään usein virheellisesti nationalismin vastustajana. Tämä johtuu hänen mukaansa siitä, että hänet yhdistetään Ernest Gellneriin ja Eric Hobsbawmiin, jotka käsittelevät nationalismia melko negatiivisena ilmiönä.

Andersonin mukaan nationalismi on kuitenkin monijakoinen ilmiö, jolla on ehkä synkempi maine kuin mitä se ansaitsee. Nationalismi voi johtaa väkivaltaan ja poliittiseen sortoon, mutta se voi olla myös positiivisen kuvitteellisen yhteisöllisyyden lähde. Hyvin erilaiset ihmiset voivat olla keskenään solidaarisia ja luoda positiivisia nationalismin ideaan pohjautuvia kulttuurisia tuotoksia.

Sekularismi, kapitalismi ja nationalismi

Anderson pitää nationalismia sosiaalisenä konstruktiona, jonka alkuperä on keskiajan jälkeisessä Euroopassa ja kolonialistisissa provinseissa. Nationalismi aatteena ei ole kehittynyt minkään systemaattisen tai tarkoituksellisen työn tuloksena, vaan se pohjautuu osittain sattumaan ja taloudellisten ja aatteellisten olosuhteiden muutoksiin. Yhdeksi merkittäväksi nationalismin syntyyn vaikuttaneeksi tekijäksi Anderson esittää rationalistisen sekularismin, joka mahdollisti ihmiselämää suuremmat maalliset entiteetit. Kuningasvallassa kuninkaan auktoriteetti oli perustunut Jumalalta saatuun oikeutukseen, hierarkkiseen valtaan, jossa oli hallitsija ja hallittavat. Ranskan vallankumouksen jälkeen näkemystä jumalallisesta yksinoikeudellisesta vallasta oli kuitenkin vaikea menestyksekkäästi perustella.

Toinen merkittävä sekularistinen muutos oli kielellisten yhteisöjen murros. Perinteisissä uskonnollisissa yhteisöissä vallitsi ajatus, jonka mukaan ontologinen oleminen on ymmärrettävissä ainoastaan tietyn kielen kautta. Painokapitalismin yleistyttyä uskonnollisten kielten asema kuitenkin heikkeni ja samalla kansankielten asema vahvistui. Kirjapainot tavoittelivat voittoja, ja latinankielisen kirjallisuuden kylästämillä markkinoilla ne alkoivat julkaista kansankielistä kirjallisuutta. Näin syntyivät alueelliset painokielet, jotka yhdistivät ihmisiä toisiinsa.

Painokapitalismilla oli vaikutusta

myös ajan käsityksen muutokseen, sillä esimerkiksi romaanit ja sanomalehdet auttoivat simultaanisuuden idean leviämistä. Sanomalehdissä raportoitiin samaan aikaan eri paikoissa sattuneista tapahtumista, ja romaanien kertojat pystyivät ohjaamaan lukijaa moneen paikkaan samanaikaisesti. Täten ihmiset kykenivät yhä paremmin ymmärtämään itsensä tietyssä ajassa ja paikassa ja heijastamaan itseään suhteessa ja heijastamaan itseään suhteessa muihin täysin uudella tavalla. Anderson esittää, että kyky ymmärtää samanaikaisuutta kuvittelemalla mahdollisti abstraktien yhteyksien muodostumisen toisilleen tuntemattomien ihmisten välillä.

Edellä esitetyt teknologiset ja aatteelliset muutokset loivat pohjan nykyiselle käsitykselle kansakunnasta. Anderson argumentoi kuitenkin, että eurooppalainen sattumanvaraisesti kehittynyt varhainen nationalismi on vain yksi juonne nationalismin historiassa. Myös Euroopan valtakuntien siirtomaiden rakenteellisilla ja aatteellisilla muutoksilla on ollut merkittävä vaikutus nationalismin muotoutumiselle. Sosioekonomiset tekijät sekä Euroopassa vaikuttaneet valistus ja liberalismien nousu herättivät lopulta itsenäistymispyrkimyksiä provinseissa. Kansakunnan idean menestyksestä kolonioissa kertoo Andersonin mukaan esimerkiksi se, että Yhdysvaltain itsenäisyysjulistus lausuttiin yli kymmenen vuotta ennen Ranskan suurta vallankumousta. Yhdessä teoksensa huomattavimmassa kohdassa Anderson väittää, että rasismia ilmenee nationalismin ideaa politiikkaan sovellettaessa, mutta

nationalismia ei voida pitää rasmin historiallisena lähteenä. Hänen mukaansa rasmin taustalla on ennen kaikkea Euroopassa ja kolonioissa esiintyneet luokkaerot.

Nationalismin uusi tuleminen

Euroopassa koettiin 1800-luvulla toisenlainen nationalismin aalto. Kun nationalismin poliittista merkitystä alettiin ymmärtää paremmin, useat hallinnot pyrkivät hyödyntämään sitä hallinnon välineenä. Andersonin mukaan kuningashuoneet ja aristokraatit käyttivät hyväkseen lingvististä nationalismia ottaen hallinnon viralliseksi kieleksi jo asemaa saaneen painokielen. Usein populistiseen nationalismiin vetoaminen osoittautui kuitenkin hyödyttömäksi yritykseksi hidastaa väistämättömältä näyttävää muutosta.

Ensimmäinen maailmansota merkitsi dynastioiden ajan loppua ja modernien kansallisvaltioiden syntyä. Anderson väittää, että modernien kansallisvaltioiden synty ei kuitenkaan ole suoraa populaarin lingvistisen nationalismin tulosta, vaikka se onkin yksi prosessia merkittävästi edistänyt tekijä. Kansallisvaltioiden taustat ovat huomattavasti monimutkaisempia: kansakunnan syntyyn vaikuttavat syyt voivat olla sosioekonomisia, maantieteellisiä tai perustua esimerkiksi käsitykseen yhteisestä vihollisesta. Andersonin esittämällä kansankielten analyysillä on osittain yhteys suomalaisuuden syntyhistoriaan. Lingvististä nationalismia käsitellessään hän viittaa ohimennen suomalaisen nationalismin syntyyn.

Anderson ei esitä nationalismin nousuun liittyvän sellaisia yhdistäviä tekijöitä, joiden avulla sen kehitystä voitaisiin ymmärtää universaalina ilmiönä. Hän pyrkii historiallisella aineistolla esittämään esimerkkejä nationalististen kansakuntien noususta, mutta ainoaksi yhdistäväksi yläkäsitteeksi jää argumentti kuvitteellisista yhteisöistä. Yhteistä kansakunnille on se, että ne ovat kaikki kuvitteellisia, rajattuja suvereenia yhteisöjä. Tämä tarkoittaa toisin sanoen sitä, että Andersonin analyysin yleinen taso on pikemminkin näkemys asioiden tilasta

kuin niistä monimutkaisista prosesseista, jotka tilaan ovat johtaneet. Teoksen yksi keskeinen ongelma onkin teoreettisen argumentaation ja historiallisen analyysin välinen suhde. Myös historiallisten faktojen täsmällisyys teoksessa on paikoittain kyseenalaistettu, kuten Jouko Nurmiainen suomennoksen esipuheessa toteaa. Empiiristen ilmiöiden tutkimus on Andersonilla merkittävässä asemassa, mutta tästä huolimatta empirian ja teoreettisten argumenttien yhteys jää kohdittain hämäräksi. Andersonin puolustukseksi täytyy kuitenkin todeta, että hän ei pyri lokeroimaan nationalismin aatteen historiaa selkeästi yleisten kategorioiden avulla vaan kuvailee sitä monimuotoisena joskin samankaltaisena ilmiönä. Nurmiainen kiteyttää Andersonin analyysin mielestäni hyvin esittäessään, että *Kuvittelut yhteisöt* on parhaimmillaan eräänlaisena heuristisena yleistulkintana, jota tutkijat voivat soveltaa omissa empirialtaan kattavissa töissään.

Lopuksi

Kuvittelut yhteisöt esittää varovaisen toiveikkaan kuvan aatteesta, joka on samalla sekä vaara että mahdollisuus. Voidaan kuitenkin hyvin perusteella kysyä, missä määrin yli kaksikymmentä vuotta vanha nationalismia käsittelevä teos on ajankohtainen modernissa globalisoituvassa maailmassa. Kolmanteen painokseen ehtineen alkuteoksen suosio näyttäisi puhuvan osittain puolestaan. Myöskään globalisaatio ei näytä romuttaneen nationalistista viitekehystä, vaan aate vaikuttaa edelleen olevan globaalin politiikan osittainen lähtökohta. Andersonin analyysi saa aivan uudenlaisen merkityksen tarkasteltaessa siinä esitettyjä argumentteja suhteessa nykyiseen maailmanpolitiikkaan, ennen kaikkea suhteessa EU:n ja Yhdysvaltojen ulkopolitiikkaan sekä uuden Irakin kansallisvaltion projektiin. Myös Andersonin itsensä mukaan nationalismi elää ja voi hyvin, eikä hän omien sanojensa mukaan ole eläessään tavannut kuin noin viisi kosmopoliittia.

Andersonin mukaan kuningashuoneet ja aristokraatit käyttivät hyväkseen lingvististä nationalismia ottaen hallinnon viralliseksi kieleksi jo asemaa saaneen painokielen.”